

Mircea MORARIU

Cluj

Joc cu Scriptura și cu Teatrul

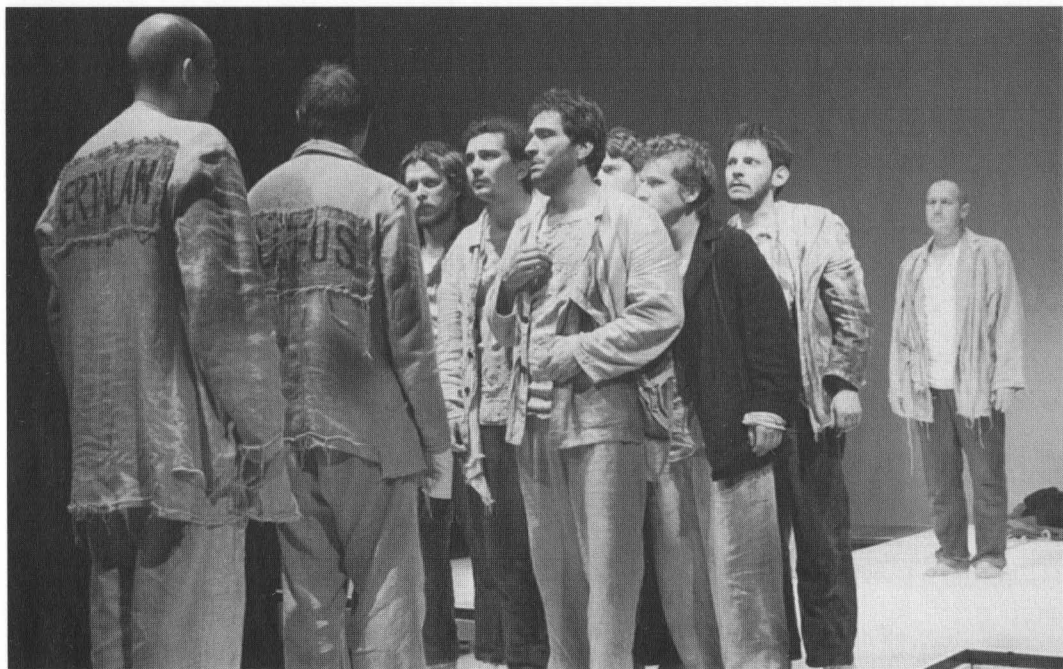
S-a spus, s-a repetat adesea că teatrul este cea mai „socială” și mai „politică” dintre arte. Mi-a fost dat să văd nenumărate spectacole în care erau puse în scenă tocmai piese ce ilustrau sus-numita condiție, slujindu-se mai cu seamă de exemplificarea atât de complicatei relații dintre artist și putere. Dramaturgul clujean Visky András reafirmă prin piesa **Discipolii**, pe care o vedem reprezentată în premieră pe țară într-un spectacol de o claritate asemenea cristalului și o percutanță ideatică și emoțională ieșite din comun, spectacol datorat regizorului Tompa Gábor și excepționalilor actori cu care se poate mândri la ora actuală Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, trupă ce înseamnă o creație de durată a acestui minunat director de scenă și conducător de instituție (premiera absolută a avut loc în Ungaria), aceste atribute ale teatrului, servindu-se însă de cu totul alte mijloace care, fără a fi inedite, dobândesc în context o originalitate aparte. Arhitectul *Discipolilor* e *Sfânta Scriptură* pe care Visky András o interpretează asemenea unei șarade „pentru minte, inimă și literatură”, adică pentru conștiință. Iar șarada fiind, spectatorului i se cere să fie extrem de atent la jocul „intrărilor” și „ieșirilor”, al dilatărilor pe care textul, iconoclast până în măduva oaselor, și le îngăduie față de litera sacră. Căci e un neînterupt și dibace joc de planuri între realitatea evanghelică și cea a trecutului apropiat al României din vremea terorii staliniste, când oamenii dispăreau peste noapte spre a reapărea schilodiți sufletește ori a nu mai apărea niciodată, pe care îl instituie scriitura lui Visky András. Iar ca lucrurile să fie încă și mai complicate o anumită secvență din text face trimitere directă la una dintre cele mai acute sondări a condiției dramatice a ființei umane și a relației sale cu Dumnezeu, care e piesa lui Beckett *Așteptându-l pe Godot*.

Cine sunt, de fapt, „discipolii”? Ei se cheamă, ca în *Sfânta Scriptură*, Andrei, Alfeu, Bartolomeu, Filip, Iacob, Ioan, Matei, Petru, Simon, Tadeu, Toma și străbat timpul reconstruind, dintr-o perspectivă pur umană, existența umanității. Este o existență nicidecum luminoasă, parcă mereu sub asediu, destinată să joace o mistuitoare partidă de șah cu istoria, partidă cu mutări și neașteptate schimbări de situație. Scriind *Discipolii*, dramaturgul clujean își asumă nenumărate riscuri, mai cu seamă în fața dogmatismului religios, înscriindu-se astfel într-o listă consistentă de scriitori ce au repus, într-un anume mod, în discuție, *Biblia*. Spectatorii cât de cât cultivați au la îndemână o bibliotecă spirituală bogată, în rafturile căreia pot introduce piesa lui Visky. În ceea ce mă privește, mărturisesc că cel mai tentat am fost să o relaționez cu un superb roman al lui José Saramago, *Evanghelia după Iisus Hristos*, tradus în românește de Mioara Caragea și apărut în 2003 la Editura Polirom din Iași. Asta nu înseamnă că nu te poți duce cu gândul la romanul lui Alexandru Ecovoiu, *Sigma*, ori la piesele *Evangheliștii* de Alina Mungiu sau *Evanghelia după Toma* de Radu Macrinici. Neîndoielnic, și alte asociații și referințe sunt posibile. Dar în acel roman al lui Saramago apare clar exprimată ideea că „unui martir i se potrivește o moarte dureroasă, și, dacă se poate, infamă, pentru ca atitudinea credincioșilor să devină cu mai mare ușurință receptivă, pasionată, emotivă”, idee ce i-ar aparține lui Dumnezeu. Cele 11 personaje din *Discipoli* sunt

Întotdeauna martiri, chiar atunci când devin torționari, fiindcă în planul istoriei recente, care, după cum știi cei ce cunosc alte lucrări ale dramaturgului, bunăoară *Julietta*, îl preocupă intens pe Visky András, comunismul a fost o „religie a urii”, întemeiată pe sânge, sacrificiu și martiriu, religie ce a făcut ca adesea rolurile să se schimbe. Iar când intervine momentul ce face trimitere la textul lui Beckett, moment ce pare a fi fost scris special pentru Tompa Gábor, dar care are calitatea de a nu părea deloc de prisos, te gândești – eu cel puțin – tot la cartea lui Saramago, cel ce-și îngăduia să creadă că Dumnezeu poate fi uneori tot ceea ce poate fi mai contrar ideii de iubire, politician fățarnic și întruchipare a politicii discreționare. „Ori este un nemernic – spune Saramago – ori este ființa cea mai ironică din Univers, care se distrează pe socoteala noastră într-un mod aproape sadic”, în vreme ce „Omul – crede Dumnezeu în sus-menționatul roman – e un lemn bun pentru orice lingură, de când se naște și până la moarte este întotdeauna dispus să se supună, îl trimiți încolo și el se duce, îi spui să stea, și el stă, îi poruncești să se întoarcă, și el face cale întoarsă, omul, atât pentru pace cât și pentru război, vorbind în termeni generali, e lucrul cel mai bun ce li se putea întâmpla zeilor“. Lucru ce îl face pe Diavol să creadă că „e nevoie să fii Dumnezeu ca să-ți placă atât de mult sângele“ și nu s-ar putea spune că Dumnezeu nu a lăsat să curgă mult sânge în secolul al XX-lea, parcă spre a dovedi că Răul există din voința Binelui. Discipolii trăiesc și evocă teroarea comunistă ce a adus cu sine Răul, adică ura, nedreptatea, teroarea, cu toate existând din voia Domnului.

Pășim, așadar, în sala de spectacol, convocați la tortura întâlnirii cu slăbiciunile noastre și ale unui secol, încet, unul după altul, cu o oarecare teamă, asemenea celor condamnați să trăiască ani în șir în lagăr. Scena Teatrului Maghiar de Stat din Cluj e înconjurată de scenografa Carmencita Brojboiu de sârmă ghimpată. Respectând dorința dramaturgului exprimată în didascalii, autoarea decorului face în așa fel încât pe scândura scenei să se afle o imensă cruce. Zărim paturile care,

spune autorul în aceleași didascalii, „prezintă interes mai degrabă ca obiect al existenței carcerale decât ca mobilier“. Atunci când până și ultimul spectator va fi intrat, cade cortina de fier a Teatrului, referință la o altă cortină, și tot de fier, dar a Istoriei, ce ne-a făcut să ne despărțim pentru prea multă vreme și cu nespuse mari traume de lume și de normalitate. Și astfel începe „jocul cu Scriptura și cu Teatrul“ căruia regia, în egală măsură fidelă textului, dar mereu capabilă să-i îmbelșugheze semnificațiile îi asigură o dimensiune alertă și accente puse cu precizie ce capătă concretețe grație jocului fără cusur al actorilor Salat Lehel, Dimény Áron, Orbán Attila, Buzási András, Laczkó Vass Róbert, Bogdán Zsolt, Molnár Levente, Galló Ernő, Sinkó Ferenc, Biró József, Hatházi András, dar și a mișcării scenice gândite de Florin Fieroiu și a ilustrației muzicale găsite de regizor și de coregraf. Marele merit al lui Tompa Gábor, aflat în mod evident într-un moment fast al existenței sale de creator ursit scenei, e de a fi izbutit să identifice și să facă funcțional un sistem de relații scenice care le cere interpreților intensitate a jocului, iar marea lor reușită constă în concretizarea ei. E un efect de rezonanță ce nu se petrece decât în cazul trupelor autentice, coagulate de existența și conștientizarea unui real concept asupra teatrului. Spectatorul trăiește, la rândul său, frenetic nu doar *alături* de interpreți și de personaje, ci printre ele conștientizând că poate fi oricând *al doisprezecelea discipol*. Vocile celor ce joacă se întretaie cu vocile interioare ale spectatorilor. E aici formidabila izbândă a acestui răscolitor eseu scenic ce reunește organic, sub pecetea artei, socialul, politicul, religiosul, adică *umanul*. Adică Teatrul.

Teatrul Maghiar de Stat din Cluj – Discipolii de Visky András; Regia: Tompa Gábor; Scenografia: Carmencita Brojboiu; Dramaturgia: Visky András; Coregrafia: Florin Fieroiu; Ilustrația muzicală: Tompa Gábor și Florin Fieroiu; Cu: Salat Lehel, Dimeny Aron, Orbán Attila, Buzási András, Laczkó Vass Róbert, Bogdán Zsolt, Molnár Levente, Galló Ernő, Sinkó Ferenc, Biró József, Hatházi András. Data premierei: 4 noiembrie 2005.